

วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ

ทะเลอันดามันและเกาะหลีเป๊ะ : พื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อุรักลาไวยจ

Andaman Sea and Lipe Islands : The Cultural Space of Urak Lawoi

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ^{ก1}, พียดา ภิบาลขันธุ์^ก, สุนิสา สุขทอง^ก,
และ ไมตรี จงไกรจักร^ข

Chainarong Sretthachau^{a1}, Piyada Phibankhan^a, Sunisa Suktong^a,
and Maitree Jongkrajug^b

^กคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
^ขมูลนิธิชุมชนไท

^aFaculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

^bChumchonhai Foundation

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการอธิบายการให้ความหมายทะเลอันดามันและเกาะต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจเกาะหลีเป๊ะ และการเข้ามาให้ความหมายพื้นที่ทะเลอันดามันของรัฐและทุน รวมถึงการขีดเส้นเขตแดนของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ และผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจเกาะหลีเป๊ะ โดยใช้แนวคิดพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับการให้ความหมายของคนในพื้นที่ทางสังคม คณะผู้เขียนได้เก็บข้อมูลด้วยวิธีการการมีส่วนร่วมทางสังคม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระหว่างเดือนมิถุนายน 2566 ถึงเดือนมีนาคม 2567 ผลการศึกษาพบประเด็นสำคัญ ดังนี้ ประการแรก กลุ่มชาติพันธุ์ให้ความหมายพื้นที่ทะเลอันดามันว่าเป็นดินแดนของบรรพชนทั้งการเป็นพื้นที่ทำมาหากินและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ประการที่สอง การขีดเส้นเขตแดนรัฐ-ชาติสมัยใหม่ และการเข้ามาให้ความหมายพื้นที่ของรัฐและทุนได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจ การประกาศเขตคุ้มครองทางวัฒนธรรมเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจเกาะหลี

¹Corresponding author, E-mail address: freeriver1@gmail.com

เป๊ะจึงควรพิจารณาการคืนสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรทั้งในทะเลและเกาะต่าง ๆ ที่เคยเป็นดินแดนและเขตแดนของบรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยด้วย

คำสำคัญ: ชาวเล; อุรักลาโว้ย; กลุ่มชาติพันธุ์; เกาะหลีเป๊ะ

Abstract

This article aims to explain the maritime ancestral area and territory of the Urak Lawoi of Koh Lipe, and the interpretation of ancestral territory of the Urak Lawoi of Koh Lipe by states and capital, including the demarcation of modern state-national borders and their impacts on the Urak Lawoi of Koh Lipe. The article utilizes a concept of space emphasizing the significance of people and social. The authors collected data through participatory observation and key informant interview from June 2023 to March 2024. The study found key points: Firstly, the Urak Lawoi views maritime areas as both subsistence and cultural spaces. Secondly, the demarcation of modern state-national borderline and the interpretation of maritime ancestral territory by state and capital have affected the way of life and culture of the Urak Lawoi. Therefore, the declaration of cultural protection zones for the Urak Lawoi of Koh Lipe should give back the rights to access to the natural resources in the ancestral areas both maritime area and islands to Urak Lawoi of Koh Lipe.

Keywords: Chao Le; Urak Lawoi; Ethnic group; Lipe Island

บทนำ

เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล บริเวณทะเลอันดามันติดกับเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับมาเลเซีย เป็นที่ตั้งชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยซึ่งเป็น 1 ใน 3 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะตั้งถิ่นฐานบนเกาะแห่งนี้และเกาะรอบ ๆ เช่น เกาะราวี เกาะอาดัง และทำมาหากินบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดรัฐ-ชาติสมัยใหม่ (modern nation-state) ที่มีการขีดเส้นเขตแดน (โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย, ม.ป.ป.)

สังคมไทยรู้จักชาวเลเกาะหลีเป๊ะจากการที่เกาะหลีเป๊ะกลายเป็นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญหลังจากชายฝั่งทะเลอันดามันประสบกับความเสียหายจากคลื่นสึนามิ เมื่อปี พ.ศ. 2547 และจากการที่ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะมีความขัดแย้งกับนายทุนที่เข้าแย่งยึดที่ดินของบรรพชนของพวกเขาไป ออกเอกสารสิทธิ์ การรื้อถอนคลองสาธารณะ และการปิดเส้นทางสาธารณะที่นักเรียนใช้เข้าโรงเรียน ทำให้เกิดการประท้วงทั้งในพื้นที่เกาะ (3PlusNews, 2565) และในกรุงเทพฯ (The Citizen.Plus Thai PBS, 2566)

หลังจากมูลนิธิชุมชนไท องค์การพัฒนาเอกชน และสถาบันทางวิชาการได้เข้าไปช่วยเหลือปกป้องสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ และได้มีการร้องเรียนไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ซึ่ง กสม. ก็ได้มีรายงานออกมาว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ และเสนอให้กระทรวงมหาดไทยและกรมประมงเร่งแก้ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2549) ต่อมาได้มีการผลักดันให้รัฐบาลประกาศให้เกาะหลีเป๊ะรวมทั้งทะเลและเกาะต่าง ๆ ใกล้เกาะหลีเป๊ะเป็นเขตคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ จนกระทั่งคณะรัฐมนตรีมีมติรับรองให้เขตคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ เกาะหลีเป๊ะ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2567 อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทายว่าอนาคตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะจะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะด้านสิทธิในวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิเหนือดินแดนของบรรพชน โดยเฉพาะพื้นที่ทำมาหากินและพื้นที่ทางจิตวิญญาณ เช่น พื้นที่ป่าชายหาดหรือพื้นที่พักแรมระหว่างเจอมรสุม พื้นที่ประกอบพิธีกรรมและสุสาน

ดังนั้น การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิเหนือทะเลและเกาะต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่ยุคบรรพชนก่อนที่จะถูกรัฐและทุนเข้ามาช่วงชิงการให้ความหมายใหม่แก่พื้นที่ ซึ่งซ้อนทับลงไปบนนิยามความหมายดั้งเดิมของชาวอุรักลาโว้ยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ ตลอดจนการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการถูกเบียดขับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะจากการเข้าถึงพื้นที่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ที่ผ่านมา แม้วงวิชาการจะมีการศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยที่เกาะหลีเป๊ะ แต่การศึกษาจะเน้นไปที่วัฒนธรรม เช่น งานของจันทราพันธ์ ทะเลเล็ก คันสนีย์ ทะเลเล็ก กัญธิชา ทะเลเล็ก และทวีชัย ทะเลเล็ก, (2555) และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เกิดจากการท่องเที่ยว เช่น งานของนฤมล ชุนวิช่วย และมานะ ชุนวิช่วย (2553) ขณะที่งานศึกษานี้จะอธิบายวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะสัมพันธ์กับพื้นที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์

บทความนี้ ต้องการอธิบายถึงการให้ความหมายทะเลอันดามันและเกาะต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ซึ่งจะทำให้เห็นถึงสิทธิของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะและการเข้ามาให้ความหมายพื้นที่ทะเลอันดามันของรัฐและทุน รวมถึงการขีดเส้นเขตแดนของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ และผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ

ผลการศึกษาจะมีประโยชน์สำหรับการวางแผนการจัดการเขตคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย เกาะหลีเป๊ะ โดยเฉพาะการพิจารณาการคืนสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรทั้งทะเลและที่ดินในบริเวณที่เคยเป็นดินแดนและเขตแดนของบรรพชนให้กับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะ

วรรณกรรมปริทัศน์และกรอบแนวคิด

ทะเลอันดามันทางฝั่งตะวันตกของประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกรวมๆ กันว่า “ชาวเล” ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน และกลุ่มชาติพันธุ์มอแกน กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ เริ่มเป็นที่รู้จักของวงวิชาการและสังคมไทยในวงกว้างภายหลังจากเหตุการณ์สึนามิ เมื่อปี พ.ศ. 2547 โดยทีมงานที่กล่าวถึงหรือศึกษาชาวเล สามารถแบ่งตามประเด็นออกเป็น 3 กลุ่มตามประเด็น คือ

กลุ่มแรก ให้ความสำคัญกับชาวเลในฐานะที่พวกเขามีทักษะที่เอาตัวรอดจากสึนามิ ดังเช่น งานของ Hoffman and Oliver-Smith ([eds] 2002, อ้างอิงใน Sponsel, 2555) ที่เป็นนักวิชาการด้านภัยพิบัติ ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าสังคมที่มีความซับซ้อน น้อยกว่าจะมีความสามารถในการรับมือหรือปรับตัวกับภัยธรรมชาติได้ดีกว่าสังคมที่มีความซับซ้อนมากกว่า และได้ยกตัวอย่างชาวมอแกนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทางฝั่งอันดามันในประเทศไทยที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์สึนามิในปี พ.ศ. 2547 โดยอธิบายว่า ชาวมอแกนอาศัยอยู่ริมทะเล แต่แทบจะไม่มีใครเสียชีวิต ขณะที่คนที่เสียชีวิตส่วนใหญ่กลับเป็นคนที่อยู่ในโรงแรมหรือในเขตเมือง คณะผู้เขียนได้ชี้ว่าเป็นเพราะว่าชาวมอแกนมีทักษะอยู่กับทะเล และมีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเมื่อชาวมอแกนเห็นว่าน้ำลดลงผิดปกติ พวกเขาก็ขึ้นมาบนฝั่งและไปอยู่บนที่สูงทั้งหมด อย่างไรก็ตาม การยกตัวอย่างชาวมอแกนว่ามีทักษะทางทะเลและความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติทำให้ไม่เสียชีวิต เป็นการอธิบายที่ยังมีคำถามว่าเป็นข้อสรุปที่นำไปใช้ในการสร้างกรอบคิดได้จริงหรือไม่ เพราะจากการลงพื้นที่ของคณะผู้เขียนพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมอแกนที่ตั้งชุมชนที่เกาะพระทอง บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดระนอง ได้บอกว่า พวกเขาไม่มีความรู้เกี่ยวกับสึนามิแม้แต่น้อยและได้รับผลกระทบอย่างหนักจากสึนามิ แต่ที่รอดชีวิตมาได้เพราะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าระหว่างที่โดนคลื่น

กลุ่มที่สอง เป็นงานที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเข้มแข็งของชุมชนชาวเล งานกลุ่มนี้ปรากฏขึ้นหลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ งานที่สำคัญคือ งานเรื่อง “ประชาสังคมและชุมชนเข้มแข็ง” ในบริบทของกลุ่มคนชายขอบ : กรณีศึกษาชุมชนชาวเลในประเทศไทย ของนฤมล อรุโณทัย (2549) ที่ชี้ให้เห็นว่า ชาวเลในประเทศไทยมี 3 กลุ่ม คือ มอแกน มอแกน และอุรักลาไยจ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลเหล่านี้ถูกมองว่าแปลกแยกจากสังคมใหญ่ ลำหลัง การศึกษาต่ำ และมลายูกับความเชื่อดั้งเดิม งานศึกษานี้พบว่า มอแกนเป็นชาวเลกลุ่มที่ยังดำรงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทะเลมากที่สุดและยังคงอิสรภาพในการเดินทางทะเล ไม่มีการจับจองที่ดิน ยังไม่สามารถรวมตัวกันเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์มอแกนและอุรักลาไยจ เด็ก ๆ ได้เข้าสู่ระบบการศึกษาภาคบังคับ ผู้ใหญ่มีปฏิสัมพันธ์รวมทั้งมีการแต่งงานกับคนไทยในท้องถิ่น แม้ว่ามอแกนและอุรักลาไยจมีความสนิทสนมกัน แต่หากเกิดปัญหาขึ้นมักจะไม่สามารถจะรวมตัวเพื่อเจรจาดูแลกับรัฐหรือกลุ่มคนภายนอกได้ งานของนฤมลได้เสนอว่าควรกระตุ้นให้ชุมชนชาวเลที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนและกระบวนการประชาธิปไตย โดยเริ่มจากการสร้างเสริมอัตลักษณ์ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในกลุ่มและการสร้างความตระหนักเรื่องสิทธิทางวัฒนธรรม

งานในกลุ่มนี้ยังดำเนินการโดยนักวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจ นั่นคืองานเรื่อง อารี ปาจัก อุรักลาไยจ ของ จันทราพันธ์ ทะเลเล็ก ศันสนีย์ ทะเลเล็ก กัญชิตา ทะเลเล็ก ทวีชัย ทะเลเล็ก (2555) โดยจันทราพันธ์ ทะเลเล็ก และคณะนักวิจัย เป็นชาวอุรักลาไยจ บ้านสังกะอู ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ งานวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้โครงการวิจัยเพื่อฟื้นฟูภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจ โดยได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหิดล และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย งานศึกษานี้จะเน้นไปที่ภาษาและประเพณีที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจบ้านสังกะอู

ต่อมามงานในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของชาวเล โดยเฉพาะงานเรื่อง ทักษะวัฒนธรรมชาวเล ร้อยเรื่องราวชาวเล นฤมล อรุโณทัย (2557) ซึ่งเป็นงานทางมานุษยวิทยาที่ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวเลทั้ง 3 กลุ่ม คือ มอแกน มอแกน และอุรักลาโว้ย โดยเฉพาะในมิติความรู้ท้องถิ่น ด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมของชาวเล งานของนฤมลยังเผยให้เห็นประเด็นสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์เหนือทรัพยากร โดยชี้ให้เห็นว่า ชาวเลไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์เอกชน (private property) และทำให้ชาวเลไม่ได้มีสิทธิในที่ดินตามกฎหมาย

นอกจากนั้น งานในกลุ่มนี้ยังให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เช่น งานของ พงษ์ ปานช่วย (2553) ที่ศึกษาเรื่อง ดนตรีในวิถีชีวิตของชาวอุรักลาโว้ย: การศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรี ณ บ้านสังกาอู๋ ตำบลเกาะลันตาใหญ่ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวเลท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยว เช่น งานของนฤมล ชุนวิช่วย และมานะ ชุนวิช่วย (2553)

งานอีกกลุ่ม คือ งานที่ให้ความสำคัญกับนิเวศวิทยาการเมืองของชาวเล เช่น งานของไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2563) ที่ใช้แนวคิดพื้นที่ (space) เข้าช่วยในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล โดยการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะลันตา พบว่าทะเลเป็นพื้นที่ที่เข้ามาหาถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย แต่ทุนได้ให้ความหมายพื้นที่ประมงบริเวณเกาะลันตาของชาวอุรักลาโว้ยว่าเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำหรับการจอดเรือเดินสมุทรขนส่งปูนซีเมนต์ไปขายต่างประเทศ ขณะที่รัฐก็ได้ประกาศอุทยานแห่งชาติทับที่ดินและทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย งานดังกล่าวเผยให้เห็นการเมืองเรื่องพื้นที่และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับฝ่ายต่าง ๆ ที่ปฏิบัติการเหนือพื้นที่ที่เป็นดินแดนของบรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะลันตา

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัยและกรอบแนวคิด

บทความนี้ใช้แนวคิดพื้นที่ (place/space) ซึ่งเป็นแนวคิดหลังความทันสมัย ซึ่ง Khan (2000) ระบุว่า Foucault และ Lefebvre พัฒนาขึ้นมาในทศวรรษ 1970 โดยแรกเริ่ม Foucault เชื่อว่าพื้นที่ถูกทำให้ไม่มีชีวิตชีวาหยุดนิ่งตายตัว ไม่มีปฏิสัมพันธ์ ไม่เคลื่อนไหว ขณะที่ Lefebvre ได้แบ่งพื้นที่ (space) ออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ **first space** หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่การรับรู้ **second space** หมายถึงพื้นที่ทางความคิดหรือพื้นที่ในจินตนาการ และ **third space** หมายถึงพื้นที่ทางสังคมซึ่งเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นรูปธรรมกับพื้นที่ทางความคิดที่เป็นนามธรรม สำหรับพื้นที่ทางความคิด เกิดขึ้นในความคิดที่ให้ความหมายต่อพื้นที่ทางกายภาพซึ่งทำให้เกิดจินตนาการขึ้นมา

ต่อมา Soja (1996) ได้พัฒนาแนวคิดนี้ต่อโดยทำให้เข้าใจความหมายของคำว่า **third space** โดยกล่าวถึงพื้นที่ทางสังคมในฐานะของสิ่งที่แฝงอยู่ในปฏิบัติการทางสังคม (habitus of social practice) ที่ความคิด เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ และความหมายที่มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

ขณะที่ Kahn (2000) ได้ทำให้ third space มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยอธิบายให้เห็นว่า third space คือการเมืองเรื่องพื้นที่จากการที่มีการให้ความหมายพื้นที่ที่แตกต่างกัน เกิดการผลิตความรู้เพื่อต่อสู้ช่วงชิงกันเพื่อครอบครองพื้นที่และทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา

บทความนี้ จะใช้แนวคิดพื้นที่ดังที่กล่าวมาข้างต้นเข้าช่วยในการกรอบแนวคิดเพื่อเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ประการแรก คณะผู้เขียนจะใช้แนวคิดระดับที่สอง (second space) ของ Lefebvre ที่ Kahn (2000) ได้อธิบายว่า หมายถึงพื้นที่ทางความคิดหรือพื้นที่ในจินตนาการใช้อธิบายการให้ความหมายของพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญ ทั้งพื้นที่บนเกาะและทะเลที่เป็นดินแดนของบรรพชน โดยแบ่งเป็นพื้นที่การทำประมง พื้นที่ทำข้าวไร่และทำสวน พื้นที่น้ำตกที่เป็นแหล่งน้ำจืด พื้นที่ป่าสำหรับการเก็บหาของป่ามาเป็นอาหารและการตัดไม้และถาวรียมาสร้างบ้านและเครื่องประมง และพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น พื้นที่สำหรับพิธีปูยาลาโวญ พิธีภูละบารา บาซัด และสุสาน

ประการที่สอง คณะผู้เขียนใช้แนวคิด third space ที่ Khan (2000) พัฒนามาจาก Soja ที่ชี้ให้เห็นถึงการเมืองเรื่องพื้นที่จากการที่มีการให้ความหมายพื้นที่ที่แตกต่างกันกับคนในพื้นที่ มีการผลิตความรู้เพื่อต่อสู้ช่วงชิงกันเพื่อครอบครองพื้นที่และทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา โดยคณะผู้เขียนจะอธิบายถึงการขีดเส้นเขตแดนรัฐ-ชาติสมัยใหม่ ที่ส่งผลต่อการกำหนดให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเป็นพลเมืองไทยและมีผลต่อการเข้าถึงทรัพยากร การเข้ามาให้ความหมายพื้นที่ใหม่ของรัฐและทุนที่ซ้อนทับลงไปบนความหมายพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญ และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเกาะหลีเป๊ะ

วิธีการเก็บข้อมูล

บทความนี้เก็บข้อมูลโดยการมีส่วนร่วมทางสังคม (participant observation) โดยการเข้าไปใช้ชีวิตในชุมชน การออกทะเลกับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเพื่อทำมาหากิน และการร่วมเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิให้กับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเกาะหลีเป๊ะ การสังเกตการณ์ประชุมของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญ หนึ่งในคณะผู้เขียนยังเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเกาะหลีเป๊ะในการต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิ ระหว่างที่ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน คณะผู้เขียนได้ช่วยชุมชนเขียนแผนผังเครือญาติและจัดทำฐานข้อมูลเพื่อเสนอให้รัฐประกาศให้เกาะหลีเป๊ะเป็นเขตคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนั้น คณะผู้เขียนยังได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้นำและผู้อาวุโสกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญ และนักพัฒนาเอกชนที่เป็นนักปกป้องสิทธิกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเกาะหลีเป๊ะ ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความหมายในพื้นที่ทะเลและเกาะต่าง ๆ รวมทั้งเกาะหลีเป๊ะตั้งแต่ก่อนที่เกาะหลีเป๊ะและทะเลโดยรอบจะถูกประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติตะรุเตา คณะผู้เขียนได้ร่วมกับชุมชนทำแผนที่ทั้งในทะเลและเกาะต่าง ๆ

ประกอบกับการเดินสำรวจพื้นที่บนเกาะและการสำรวจทางทะเลเพื่อสำรวจพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเคยประโยชน์ตั้งแต่บรรพชน โดยเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน 2566 ถึงเดือนมีนาคม 2567

ผลการศึกษา

อุรักลาไวจ เกาะหลีเป๊ะ

ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม

เกาะหลีเป๊ะ ตั้งอยู่กลางทะเลอันดามัน เป็นเกาะที่อยู่ใต้สุดของประเทศไทยติดกับชายแดนไทย-มาเลเซียขึ้นกับตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมืองฯ จังหวัดสตูล พื้นที่เกาะหลีเป๊ะ ทางทิศเหนือและทิศใต้มีที่ราบบริเวณกว้างติดกับทะเลที่มีหาดทรายทั้ง 2 ด้าน ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเป็นเนินสูงชันเล็กน้อยแล้วลาดลงเป็นแนวชายหาดติดกับทะเล

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะเล่าว่า บรรพบุรุษของพวกเขาอพยพมาจากอาละห์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนฉะวีย์ ประเทศมาเลเซีย ก่อนที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เกาะหลีเป๊ะ และเกาะบุโหลนใหญ่ ต่อมาได้เข้าตั้งถิ่นฐานที่เกาะลันตาที่ นฤมล อรุโณทัย (2557) ถือว่าเป็นเมืองหลวงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2440 บรรพบุรุษของพวกเขาอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เกาะหลีเป๊ะ นำโดยโต๊ะ 6 คน คือ โต๊ะฮารี โต๊ะสะอัย โต๊ะบะโดย โต๊ะเอม โต๊ะสมัน และโต๊ะสุริ

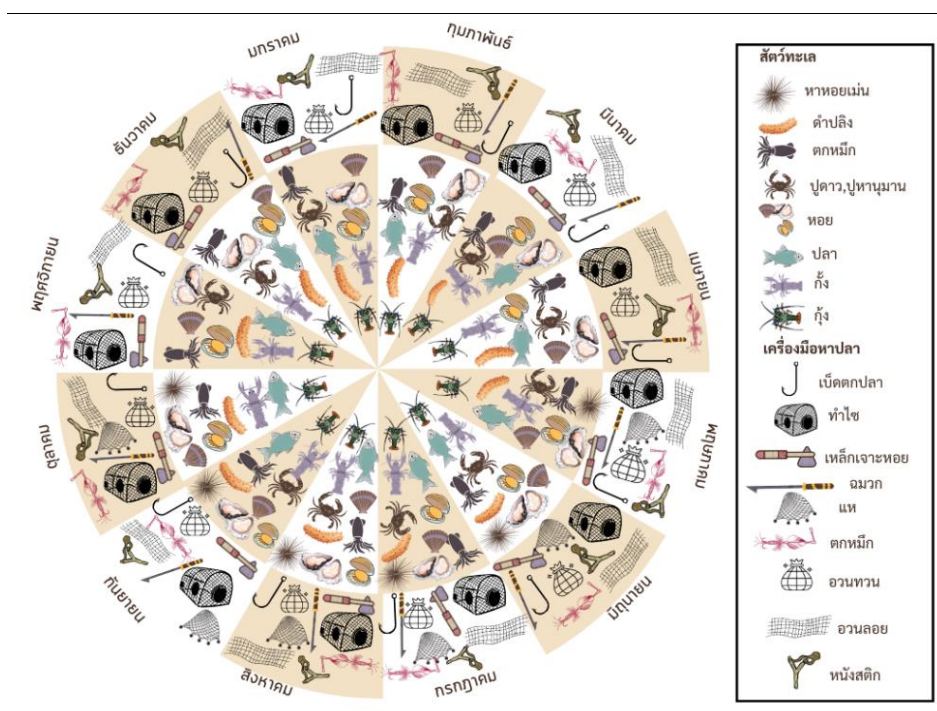
ใน ปี พ.ศ. 2452 สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการแบ่งเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษที่ขณะนั้นปกครองมาเลเซีย ทางเจ้าเมืองสตูลได้เรียกผู้นำที่เกาะหลีเป๊ะไปพบและซักถามว่าจะอยู่กับสยามหรืออังกฤษ ผู้นำที่เกาะหลีเป๊ะได้เลือกที่จะอยู่กับสยาม ทำให้เกาะหลีเป๊ะและเกาะต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียงเป็นดินแดนของไทยในปัจจุบัน (เรณู ทะเลมอญ, สัมภาษณ์, 2567)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง กองทัพญี่ปุ่นเข้ามายังบริเวณพื้นที่เกาะหลีเป๊ะ และได้ตั้งฐานทัพที่เกาะอาดังเพื่อทำสงคราม ชาวบ้านระบุว่าทหารญี่ปุ่นไม่ได้ทำร้ายชาวบ้าน แต่มีการแบ่งอาหารให้ชาวบ้าน หลังจากสงครามจบลงในปี พ.ศ. 2488 ทหารญี่ปุ่นก็กลับไป (ปีหลิม พระอ๊ะ, สัมภาษณ์, 2567)

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะมีภาษาพูดเป็นของตัวเอง แต่ไม่มีภาษาเขียน แต่เดิมบรรพบุรุษนับถือศาสนาอิสลาม แต่คนรุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่เปลี่ยนมานับถือโต๊ะซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษควบคู่กับการนับถือพุทธศาสนาโดยมีการสร้างสำนักสงฆ์หาญทะเล บางส่วนมีการนับถือคริสต์ที่เข้ามาเผยแพร่หลังเหตุการณ์สี่นามี นอกจากนั้น ยังมีคนจากบนฝั่งที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามอพยพเข้ามาหาถิ่นบนเกาะหลีเป๊ะ หลังจากเกิดการกระแสการท่องเที่ยว ได้มีการสร้างมัสยิดด้วย ชาวเลอุรักลาไวจบางส่วนได้หันไปนับถือศาสนาอิสลามจากการแต่งงานกับคนที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่การอยู่ร่วมกันระหว่างคนที่มีความแตกต่างทางศาสนาก็ไม่ได้เป็นปัญหา (นางชี พระอ๊ะ, สัมภาษณ์, 2567)

นอกจากประกอบอาชีพประมงแล้ว จากการที่เกาะหลีเป๊ะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจบางส่วนหนึ่งไปเป็นแรงงานในร้านอาหารและรีสอร์ท บางส่วนประกอบอาชีพประมงควบคู่กับการท่องเที่ยวในช่วงฤดูการท่องเที่ยว ได้แก่ บริการเรือนำเที่ยวไปดำน้ำดูปะการังและปลาสวยงามใต้ทะเล แต่ถือว่าอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นอาชีพรอง นอกจากนั้น กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจบางคนได้ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยการเปิดรีสอร์ทเล็ก เปิดร้านขายของชำโดยนำสินค้าจากบนฝั่งมาขาย ส่วนใหญ่ร้านของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจจะอยู่ในตรอกเล็ก ๆ การทำขนมขายทางออนไลน์ การขับสามล้อรับจ้างซึ่งเกาะหลีเป๊ะหรือที่เรียกว่าแท็กซี่ แต่มีกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจประกอบอาชีพนี้เพียง 2 คน การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และบางส่วนไปรับจ้างทำงานบนฝั่ง

สำหรับการออกทะเลทำประมง จากการทำปฏิทินการทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะของคณะผู้เขียนและกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะพบว่า ทะเลอันดามันมีสัตว์ทะเลหมุนเวียนให้ทำประมงได้ตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะเป็น ปลิง หมึก ปู หอย ปลา กุ้ง กุ้ง และเนื่องจากทะเลบริเวณเกาะหลีเป๊ะเป็นทะเลอันดามันที่น้ำทะเลลึก สัตว์ทะเลที่นี้จึงมีขนาดใหญ่ในการทำประมง กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจใช้เครื่องมือประมงที่สำคัญ คือ เบ็ดตกปลา ไซ เหล็กเจาะหอย ฉมวก แห การตกหมึก อวนทวน อวนลอย และการดำน้ำจับหอย หมุนเวียนกันไปตามสภาพของลมและฤดูกาลของปลา ดังภาพข้างล่าง

รูปที่ 1 ปฏิทินการทำประมงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะ

ที่มา: ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ และคณะ

เกาะหลีเป๊ะ : บ้าน พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ทางจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย

เกาะหลีเป๊ะเป็นเกาะที่มีพื้นที่ราบและมีภูเขาลาดชันอยู่บริเวณปลายแหลมของเกาะ มีขนาดใหญ่ 3 หาด คือหาดชั้นไธส จะมีทรายลักษณะสีขาว อยู่บริเวณหน้าเกาะ หาดชั้นเข็ทจะมีลักษณะทรายออกสีน้ำตาลปนดำบ้าง และหาดพญา จะมีลักษณะทรายที่ขาวนวลละเอียดและนุ่มเหมือนแป้งอยู่บริเวณหลังเกาะ เกาะหลีเป๊ะมีคลองน้ำที่รองรับน้ำฝนบนเกาะในช่วงฤดูฝนและระบายน้ำออกสู่ทะเล

ในอดีตบริเวณกลางเกาะหลีเป๊ะเคยเป็นป่า แต่ในปัจจุบันเหลือป่าที่บริเวณปลายแหลมของเกาะทั้งสองฝั่ง ในอดีต ชาวบ้านได้เข้าป่าไปหาเก็บของป่า มีพืชสำคัญที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเกาะหลีเป๊ะนำมาทำเป็นขนมคือ ต้นเต้ายายม่อม เกาะหลีเป๊ะจึงมีพืชผักผลไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและพืชที่พวกเขาปลูกทั่วทั้งเกาะ สามารถไปเก็บกินได้โดยไม่ต้องซื้อเพราะเป็นของส่วนรวม (สรพงษ์ ยาดำ, สัมภาษณ์, 2567 และ สลวย หาญทะเล, สัมภาษณ์, 2567)

ในอดีต กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยจะตั้งบ้านเรือนบริเวณหน้าหาด เพื่อให้ง่ายต่อการดูทิศทางลม ดวงดาวและดูแลเรือ ลักษณะบ้านเป็นบ้านที่ล้อมฝาด้วยไม้และมุงหลังคาด้วยใบจากเรียงติดต่อกัน แต่ปัจจุบันบ้านเรือนจะตั้งแออัดบริเวณกลางเกาะ เนื่องจากปัญหาการถูกแย่งยึดที่ดิน โดยชุมชนแบ่งออกเป็นชุมชนย่อย 5 แห่ง คือ ตูเป๊ะ ปาดัก ลิเซ่ง อุเสน และปาดัยดาเย

นอกจากนั้น ในอดีต กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยยังทำนาและไร่ข้าวทั่วบริเวณเกาะ คนที่ทำนาและไร่ข้าวจะมีข้าวกินและยังนำข้าวและพืชผักไปแลกกับอาหารทะเล ตามไร่ยังมีการปลูกมะพร้าว กล้วย ข้าวโพด มะม่วงหิมพานต์ พริก มะละกอ มะม่วง ขนุน เป็นต้น

ส่วนบริเวณหน้าหาดทั้ง 3 แห่ง ในอดีตเป็นพื้นที่ขึ้นคานเรือเพื่อซ่อมแซม พื้นที่หาดจึงสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเนื่องจากส่วนใหญ่มีอาชีพประมง หน้าหาดต่าง ๆ รอบเกาะยังเป็นพื้นที่จอดเรือในช่วงมรสุมเนื่องจากหน้าหาดคลื่นลมไม่แรง

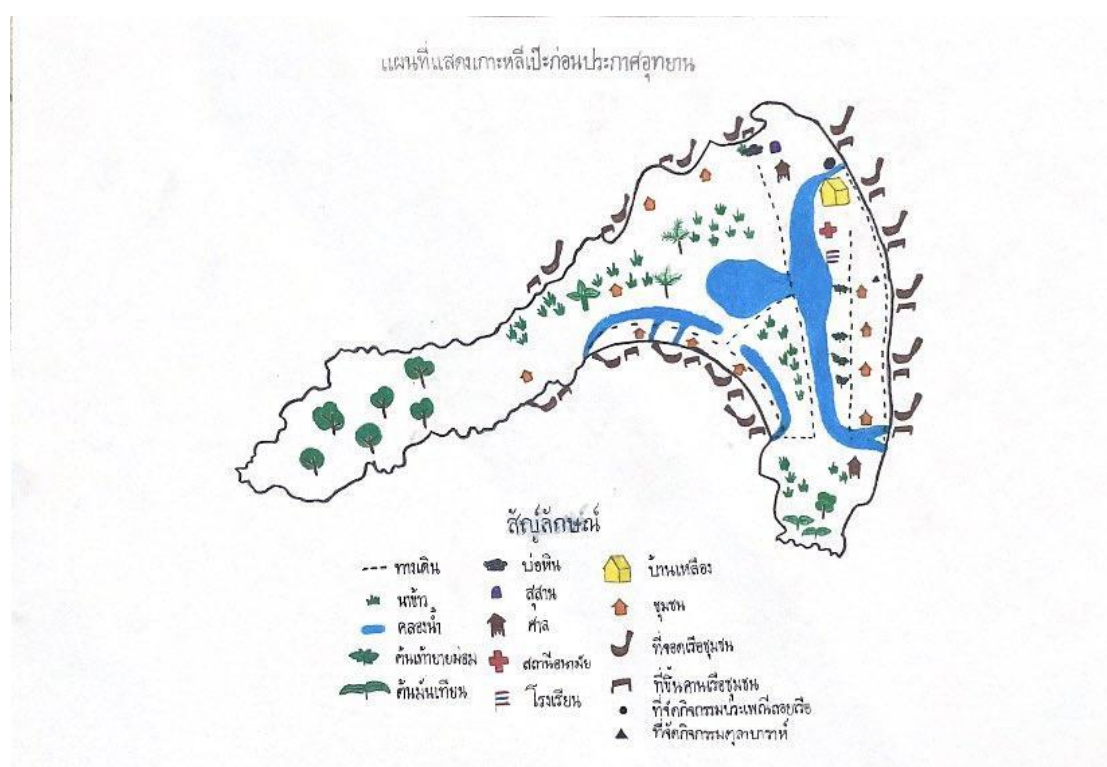
สำหรับพื้นที่ทางจิตวิญญาณ บนเกาะหลีเป๊ะมีเจบาไรยจ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองดูแลรักษาพวกเขา เจบาไรยจจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย บริเวณที่ตั้งเจบาไรยจยังเป็นพื้นที่สำคัญในการประกอบประเพณีต่าง ๆ เช่น หากจะประกอบพิธีกรรมลอยเรือก็ต้องมาประกอบพิธีบอกกล่าวต่อเจบาไรยจ

หาดบนเกาะหลีเป๊ะมีพื้นที่สำหรับประเพณีลอยเรือ ซึ่งเป็นประเพณีที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยให้ความสำคัญมาก ประเพณีลอยเรือเป็นประเพณีส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับไปยังบ้านเกิดและเป็นการขอมาวิญญานบรรพบุรุษ การทิ้งสิ่งที่ไม่ดีออกไป และนำพาแต่สิ่งที่ดีเข้ามา ในรอบ 1 ปี จะมีการจัดประเพณีลอยเรือ 2 ครั้ง คือ ขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำของเดือน 6 และเดือน 11 ตามปฏิทินจันทรคติ ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนสถานที่จัดมาแล้วถึง 3 ครั้ง ที่แรกเคยจัดตรงข้ามเจบาไรยจหน้าหาด เพราะเชื่อว่าเป็นพื้นที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะได้เข้าออกสะดวก หลังจากที่น่าทะเลกัดเซาะ ทำให้ต้องย้ายไปยังหน้าบ้านโต๊ะอะโหลน ต่อมา

จนถึงปัจจุบันได้ย้ายมาจัดที่หน้าโรงเรียนบ้านเกาะหลี่เป๊ะ (ปีหลิม พระอ๊ะ, สัมภาษณ์, 2567 และสินธุชัย หาญทะเล, 2567, สัมภาษณ์)

บนเกาะหลี่เป๊ะมีบ่อน้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำจืดที่คนบนเกาะหลี่เป๊ะได้ใช้อุปโภคบริโภค ในช่วงฤดูแล้งน้ำในบ่อนจะไม่ลด ทำให้คนในพื้นที่เกาะหลี่เป๊ะสามารถมาตักน้ำไปใช้ได้ และเชื่อกันว่าบ่อน้ำนี้เป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (สลวย หาญทะเล, สัมภาษณ์, 2567)

นอกจากนั้น บนเกาะหลี่เป๊ะยังมีสุสานซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ์ สุสานจะตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของเกาะ ซึ่งใกล้เกาะอาดังและใกล้กับเจบาไวย์เพื่อสะดวกต่อการทำพิธี อีกทั้งยังติดบริเวณหน้าหาดที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ์ยังมีประเพณีแต่งเปลว เป็นการทำความสะอาดสุสาน เชื่อว่าเป็นการทำความสะอาดบ้านให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว “ชาวเลอุรักลาไวจ์จะเตรียมพื้นที่ต้อนรับประเพณีลอยเรือของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ์โดยจัดก่อนประเพณีลอยเรือ 1 วัน” (สลวย หาญทะเล, สัมภาษณ์, 2567)

รูปที่ 2 แผนที่แสดงพื้นที่ของชาวอุรักลาไวจ์บนเกาะหลี่เป๊ะก่อนการประกาศอุทยานแห่งชาติตะรุเตา

ที่มา: ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ และคณะ

ทะเลอันดามัน : ดินแดนและเขตแดนของบรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ์

บรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ์เกาะหลี่เป๊ะมีวิถีชีวิตที่ขึ้นกับทะเลและเกาะต่าง ๆ ซึ่งพื้นที่ทำมาหากินไม่ใช่แค่บริเวณทะเลรอบเกาะหลี่เป๊ะเท่านั้น แต่บรรพชนยังได้เดินทางไปทำมาหากินบริเวณทะเลอัน

ดามันที่กว้างไกล โดยเดินทางไปทำประมงจนถึงจังหวัดตรัง กระบี่ ภูเก็ต พังงา และระนอง รวมถึงใกล้เกาะลังกาวิ ประเทศมาเลเซีย

ชาวอุรักลาไวยจเกาะหลีเป๊ะมีการใช้ประโยชน์ตามเกาะต่าง ๆ คือ การแวะพักตามเกาะต่าง ๆ เช่น เกาะบุโหลน เกาะสุกร เกาะเหลาเลียง เกาะลิบง เกาะกระดาน เกาะมุก เกาะไหง เกาะลันตา เกาะพีพี เกาะปู้-เกาะจัม เกาะภูเก็ต แวะหรือผ่านแถวอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เกาะช้าง และหมู่เกาะที่ปัจจุบันถูกประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติแหลมสน เป็นต้น เมื่อมีคลื่นลมแรงหรือจะเป็นการแวะพักตามเกาะเหล่านี้เพื่อประกอบอาหาร รวมถึงแวะตามเกาะที่มีพี่น้องชาวเลอาศัยอยู่ หากทะเลบริเวณนั้นมันมีความอุดมสมบูรณ์ บรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจเกาะหลีเป๊ะก็จะหาสัตว์ทะเลบริเวณนั้น เช่น การหาหอย ดำปลิง ตกเบ็ด เจาะหอยนางรม วางไซ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจได้ให้ความหมายทะเลอันดามันว่าเป็นพื้นที่แห่งวิถีชีวิต เป็นพื้นที่อยู่อาศัย เป็นพื้นที่การทำมาหากิน และเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและรวมถึงเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ (สรพงษ์ ยาดำ, สัมภาษณ์, 2567 และ สลวย หาญทะเล, สัมภาษณ์, 2567)

การใช้ประโยชน์บริเวณเกาะต่าง ๆ ใกล้เกาะหลีเป๊ะของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจ

ชุมชนดั้งเดิม

ในอดีต ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจเกาะหลีเป๊ะไม่ได้มีบ้านเรือนแคว้นเกาะหลีเป๊ะเท่านั้น แต่ยังตั้งชุมชนกระจายตามเกาะต่าง ๆ รอบเกาะหลีเป๊ะถึง 9 แห่ง หลังจากมีการประกาศอุทยานแห่งชาติตะรุเตา ก็ได้มีการย้ายชุมชนออก ทำให้ในปัจจุบัน เหลือแต่เพียงบนเกาะหลีเป๊ะ และอีก 2 ชุมชนบนเกาะอาดัง คือ ชุมชนตือโล๊ะจิงันและตือโล๊ะปุยะ ชุมชนกลุ่มอุรักลาไวยจทั้งสองเกาะยังคงติดต่อกันเพราะเป็นเครือญาติกัน บางครอบครัวบนเกาะอาดังเมื่อมีลูกหลานเข้าเรียน ก็จะนำลูกหลานมาฝากไว้กับญาติพี่น้องที่เกาะหลีเป๊ะเพื่อให้ได้เรียนและมารับกลับเกาะอาดังในช่วงวันหยุด

การใช้ประโยชน์จากต้นไม้และพันธุ์พืช

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจเกาะหลีเป๊ะและเกาะอาดังใช้ประโยชน์จากเกาะต่าง ๆ เช่น การตัดหวายที่เกาะอาดัง เกาะราวี และเกาะตะรุเตา มาทำไซดักปลา เนื่องจากหวายจะทนน้ำและทนเปรี้ยว ทำให้สามารถอยู่ได้หลายเดือน บนเกาะต่าง ๆ มีหวายหลายชนิด เช่น หวายเขียว หวายแดง กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจจะเลือกตัดเฉพาะต้นที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง นอกจากนั้น ยังมีหวายฮาตะกาจิบ หรือหวายลิง นำมามัดดับจากทำหลังคา บนเกาะยังมีไม้หลายชนิด กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจจะตัดไม้ไผ่มาทำไซ ทำฟากบ้าน และที่นอน การตัดไม้จากมาบุงหลังคาบ้าน นอกจากนั้นยังนำน้ำมันยางเพื่อนำมายาเรือและใช้ทำคบไฟ การตัดท้ายยม่อม่นำมาทำเบี่ยงเพื่อไว้ทำขนมเรียกว่าขนมปอม ต้นไม้บนเกาะต่าง ๆ ยังนำมาใช้ในพิธีกรรม เช่น การตัดไม้ระกำจากเกาะอาดังมาใช้ทำเรือในพิธีลอยเรือ

นอกจากนั้น กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวยจยังมีการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (NTFPs) บนเกาะต่าง ๆ เช่น บรรพชนจะดักหนูป่าเพื่อมาประกอบอาหาร ส่วนใหญ่จะหาหนูป่าที่มีชุกชุม

บริเวณน้ำตก และยังมีการหาผลไม้ป่ามารับประทานอีกด้วย เช่น ลูกหวายลิง หวายจาก ลูกระกำ กระท้อนป่า มังคุดป่า มะไฟป่า ละไมป่า มะม่วงป่า ขนุนป่า ตะขบ พุทรา และฝรั่งที่เกิดขึ้นเอง การนำไปจากมาห่อขนม และใบเตยทะเลนำมาสานเพื่อทำหลังคาเมื่อมาซัด (สรพงษ์ ยาดำ, สัมภาษณ์, 2567 และสลวย หาญทะเล, สัมภาษณ์, 2567)

การทำสวนและข้าวไร่

เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญไปบาซัด หรือพักแรมระหว่างทำประมง ก็จะมีการปลูกพืชผักไว้กินด้วย เช่น มะม่วงหินมะปานต์ มะพร้าว แตงโม ข้าวโพด พริก ทุเรียนเทศ กล้วย มะละกอ ขนุน ชาวอุรักลาโวญบอกว่า บรรพชนนำเมล็ดพันธุ์พืชมาจากบนฝั่ง และเรือพาณิชย์ที่เข้ามาบริเวณเกาะอาดัง-ราวี ได้นำพันธุ์พืชผักมาให้ หรือไม่กี่จากเถาแก่จากข้างนอกที่เอามาให้

นอกจากนั้น กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญยังปลูกข้าวไร่ตรงบริเวณที่มีชุมชนบนเกาะอาดังและเกาะราวี ด้วย โดยเกาะราวีมีพื้นที่ปลูกข้าวไร่ 5 แห่ง บนเกาะอาดังมีพื้นที่ปลูกข้าวไร่ 10 แห่ง

แหล่งน้ำจืด

แหล่งน้ำจืดมีความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญมาก เพราะเมื่อไปทำบาซัดก็ต้องอาศัยแหล่งน้ำต่าง ๆ ตามเกาะอาดังและเกาะราวี ในอดีตที่มีการทำสวนตามเกาะอาดังและเกาะราวี ชาวอุรักลาโวญก็ใช้น้ำจากแหล่งน้ำเหล่านั้นในการรดพืชผักด้วย

จากการสำรวจพบว่า บนเกาะต่าง ๆ รอบเกาะหลีเป๊ะ มีแหล่งน้ำจืดที่สำคัญ คือ เกาะดง 5 แห่ง เกาะราวี 24 แห่ง เกาะอาดัง 34 แห่ง เกาะไข่ 1 แห่ง เกาะไซ 2 แห่ง

พื้นที่บาซัดและทำพิธีกรรมกุละบารา

การบาซัดหมายถึงการพักผ่อน ในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเกาะหลีเป๊ะจะบาซัดในช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายน ซึ่งเป็นฤดูมรสุมที่มีลมตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เรือไม่สามารถจอดหน้าหาดเกาะหลีเป๊ะได้ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญเกาะหลีเป๊ะจึงไปบาซัดตามเกาะอาดังและเกาะราวี การบาซัดยังหมายถึงพื้นที่หลบพายุ เนื่องจากการออกไปทำประมงบางครั้งก็เจอพายุที่มีลมแรง กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญก็ต้องแวะหลบพายุตามเกาะต่าง ๆ บริเวณชายหาด ห้วยแหลม และทุกอ่าวของเกาะต่าง ๆ

จากการสำรวจพบว่า บนเกาะต่าง ๆ รอบเกาะหลีเป๊ะมีพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวญใช้เป็นพื้นที่บาซัด คือ เกาะดง 7 แห่ง เกาะราวี 48 แห่ง เกาะอาดัง 43 แห่ง เกาะกลาง 3 แห่ง เกาะเหล็ก 2 แห่ง และเกาะไข่ 1 แห่ง

พื้นที่พิธีกรรม

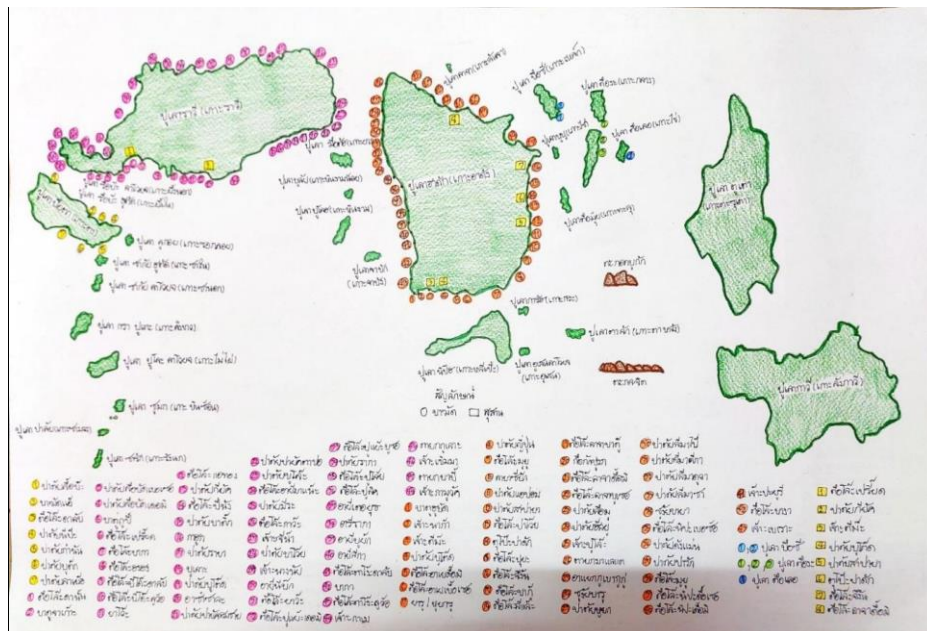
พิธีปูยาลาไวจ เป็นการขอขมาสัตว์น้ำที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจจับไปและขอให้สัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ บริเวณที่เคยประกอบพิธีคือแหลมสน บนเกาะอาดัง แต่ทุกวันนี้ไม่มีการประกอบพิธีนี้แล้ว เนื่องจากคนเผ่าที่ทำเป็นเสียชีวิตหมดแล้ว

อีกพิธีกรรมคือ พิธีภูละบารา เป็นพิธีสะเดาะเคราะห์ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจใช้แหลมสนบนเกาะอาดังเป็นพื้นที่ประกอบพิธีเช่นกัน

สุสาน

สุสานเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะมาก สุสานเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณที่ไว้ฝังบรรพชนของพวกเขา กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจที่เกาะหลีเป๊ะจะจัดการศพโดยการฝังศพ ซึ่งจะมีการใส่ตะปูและผ่าลูกมะพร้าวแล้ววางลงในหลุมศพ จากนั้นนำของใช้ที่คนตายชอบ เช่น เสื้อผ้า วางไปในหลุม หากคนตายชอบตกเบ็ดก็ต้องเอาเบ็ดวางลงในหลุมด้วย หลังจากนั้นก็จะเอาฝาโลงมาปิดโลงไว้แล้วก็กลบดิน คนที่เข้าร่วมพิธีจะกำดินที่ขุดมาจากหลุมแล้วโยนลงในหลุม เมื่อทำทุกอย่างครบแล้วก็นำผ้ามาห่มคลุมหลุมฝังศพ ก่อนกลับบ้าน คนที่เป็นคนทำพิธีที่ลงไปหลุมทั้งหมดและคนเข้าร่วมต้องทำการล้างมือล้างเท้ากับเปลือกไม้อาเกอลาเง

จากการสำรวจพบว่า บนเกาะราวีมีสุสาน 2 แห่ง ขณะที่บนเกาะอาดังมีสุสาน 6 แห่ง

รูปที่ 3 แผนที่แสดงพื้นที่ป่าชายหาดและสุสานซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะ
ที่มา: ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ และคณะ

การเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นที่ของดินแดนและเขตแดนบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจ

การขีดเส้นเขตแดนรัฐ-ชาติสมัยใหม่

ประมาณ พ.ศ. 2452 ในยุคล่าอาณานิคม ได้มีการปักปันเส้นเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษที่ปกครองมาเลเซีย ขณะนั้น บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจเกาะหลีเป๊ะและเกาะอื่นๆ ในบริเวณนี้เลือกที่จะเป็นพลเมืองของสยาม ทำให้เกาะหลีเป๊ะตกเป็นของสยาม

จำนงค์ จิตรนิรัตน์ ระบุว่า “การที่ชาวอุรักลาไญจเลือกขึ้นกับสยาม จึงทำให้เกาะหลีเป๊ะและเกาะต่าง ๆ บริเวณนี้เป็นของสยาม ชาวเลจึงเป็นคนที่รักษาดินแดนของสยามไว้” (จำนงค์ จิตรนิรัตน์, สัมภาษณ์, 2566)

แม้มีการขีดเส้นเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษ แต่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจเกาะหลีเป๊ะก็สามารถเข้าไปทำประมงบริเวณทะเลรอบเกาะลังกาวิ โดยไปหาหอยลิ้น ดำหอยหนุ่มสาว และวางไซ นอกจากนั้น ยังไปขายปลิงกาหมาดและปลาที่เกาะลังกาวิด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจเกาะหลีเป๊ะระบุว่า ในอดีตจะใช้เรือหางยาวไปหาปลิงกาหมาดถึงภูเก็ตหรือไม่ก็เลยภูเก็ตไปอีก หากได้ปลิงกาหมาดก็จะตรงไปเกาะลังกาวิโดยไม่แวะเข้าเกาะหลีเป๊ะ จากนั้นผู้ค้าที่เกาะลังกาวิก็จะส่งสินค้าไปยังปะลิส ประเทศมาเลเซีย ขณะที่คนจากเกาะลังกาวิ ก็เข้ามาที่เกาะหลีเป๊ะได้ โดยคนลังกาวิมารวบรวมเงี้ยวและมาเที่ยวเล่นที่เกาะหลีเป๊ะโดยไม่ต้องใช้หนังสือเดินทาง แต่ต่อมาทางการมาเลเซียเข้มงวดในการข้ามแดนทางทะเล ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจไม่สามารถเดินทางไปทำประมงบริเวณน่านน้ำของประเทศมาเลเซียเหมือนเช่นในอดีต และไม่สามารถไปขายสัตว์น้ำที่เกาะลังกาวิได้

การให้ความหมายดินแดนของบรรพชนว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์

บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันและเกาะต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่เคยเป็นดินแดนบรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจ รวมถึงมอแกน และมอเกิ้ลัน ปัจจุบัน รัฐไทยได้ประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติทั้งหมด 15 แห่ง และทำให้ดินแดนของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจเหลือน้อยลง ทำให้การทำมาหากินและใช้ประโยชน์ทางทะเลจะเกาะต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจเหลือแต่บริเวณรอบเกาะหลีเป๊ะและเกาะต่าง ๆ ใกล้เกาะหลีเป๊ะ

สำหรับบริเวณเกาะหลีเป๊ะและเกาะต่าง ๆ ถูกประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติตะรุเตา เมื่อปี พ.ศ. 2517 หลังจากนั้น 1 ปี อุทยานฯ ก็ได้ห้ามทำไร่ทำสวนบนเกาะต่าง ๆ ส่วนบนเกาะหลีเป๊ะในระยะแรกที่มีการประกาศอุทยานยังสามารถปลูกพืชผักและทำนาทำได้ แต่ในช่วงหลังอุทยานฯ เข้มงวดมากขึ้นทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจต้องเลิกเพาะปลูก

นอกจากนั้น ยังมีการบังคับให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจย้ายถิ่นฐานจากเกาะอาดังและราวีมาอยู่ที่เกาะหลีเป๊ะ เมื่อบวกกับการที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญจเกาะหลีเป๊ะถูกแย่งยึดที่ดิน ทำให้ชุมชนทั้ง 5 แห่งบนเกาะหลีเป๊ะต้องอาศัยอยู่กันอย่างแออัด

ด้านการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เมื่อมีการประกาศอุทยานฯ ได้มีการสั่งห้ามกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจตัดไม้มาสร้างบ้าน ห้ามเข้าไปเก็บของป่า แม้แต่ทำยาหม่องที่เคยนำมาทำเป็นขนมปอมที่เป็นขนมขึ้นชื่อของชาวอุรักลาไยจเกาะหลีเป๊ะก็ไม่สามารถไปเก็บได้ ห้ามตัดหวายมาทำเครื่องมือประมง ถ้าจะตัดต้องขออนุญาตเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ก่อน ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก

ด้านพื้นที่ทำประมง ได้มีการห้ามกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจจับสัตว์น้ำบริเวณเกาะหินงามและเกาะรอกกลอย มีการกำหนดอุปกรณ์ในการจับปลา ไม่ให้ใช้ฉนวนถ่วง ฉนวนลอย อ้างว่าจะเป็นการทำลายปะการัง ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจระบุว่า การวางฉนวนของพวกเขาไม่ได้ทำลายปะการังอยู่แล้ว เพราะต้องวางห่างจากปะการังอย่างน้อย 20-30 เมตร มิฉะนั้นปะการังจะทำให้ฉนวนเสียหายได้

ด้านพื้นที่ทางจิตวิญญาณ การประกาศอุทยานฯ ได้ทับพื้นที่ตั้งเจบาไรยจ สุสาน และบ่อหิน ที่อยู่บนเกาะหลีเป๊ะ มีการปิดทางเข้าออกเจบาไรยจ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจเข้าไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้ การประกาศอุทยานฯ ยังทับสุสานทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจต้องเปลี่ยนไปฝังศพที่เกาะอาดังแทน ส่วนบ่อหินที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติของชุมชนที่ถูกอุทยานฯ ประกาศทับ ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปนำน้ำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคได้

ด้านพื้นที่ป่าหัด บริเวณเกาะต่าง ๆ รอบเกาะหลีเป๊ะที่เคยเป็นพื้นที่ป่าหัดถึง 104 แห่ง แต่อุทยานฯ อนุญาตให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจใช้พื้นที่สำหรับป่าหัดเพียงบริเวณเดียวคือตรงเกาะอาดังที่กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจเรียกว่าตือโล๊ะนิปะเดอมิ

นอกจากนั้น อุทยานฯ ยังได้นำพื้นที่ประกอบพิธีกรรมภูละบาราที่แหลมสนบนเกาะอาดัง ไปสร้างหน่วยพิทักษ์อุทยานฯ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไยจต้องย้ายสถานที่ประกอบพิธีที่เกาะหลีเป๊ะแทน

การเข้ามาของทุนและการให้ความหมายพื้นที่ที่เป็นดินแดนของบรรพชนว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2535 แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเที่ยวที่เกาะอาดัง พร้อมกันนั้นก็มีคนจากภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินบนเกาะหลีเป๊ะ ในปี พ.ศ. 2537 เริ่มมีการสร้างรีสอร์ทบนเกาะหลีเป๊ะ 2 แห่ง และในปี พ.ศ. 2540 มีการสร้างรีสอร์ทที่มีขนาดใหญ่บนเกาะหลีเป๊ะเพิ่มมากขึ้น การท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะเติบโตอย่างรวดเร็วหลังจากเกิดสึนามิบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน เมื่อปี พ.ศ. 2547 เนื่องจากเกาะหลีเป๊ะและเกาะใกล้เคียงไม่ได้รับความเสียหายจากสึนามิ

ในการทำให้เกาะหลีเป๊ะเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว ได้มีการผลิตสื่อต่าง ๆ เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะ ทั้งจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว โดยการเสนอภาพธรรมชาติที่งดงาม มีवे้าอ่าวที่โค้งสวยงาม หาดทรายละเอียดนุ่ม โดยเฉพาะหาดบันดาหยา มีถนนคนเดิน และมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น รีสอร์ท ร้านอาหาร จุ๊รับส่งเรือโดยสาร และเรือนำเที่ยวไปยังเกาะต่าง ๆ การเสนอภาพหาดขาวเลโดยเรียกว่าหาดซันไรส์ว่าเป็นหาดที่สามารถชมพระอาทิตย์ขึ้นอย่างสวยงาม ชายหาดขาวละเอียด ภาพเหล่านี้จะเสนอผ่านเพจต่าง ๆ รวมทั้งการรีวิวของ

นักท่องเที่ยวที่มีส่วนในการผลิตซ้ำการท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะในรูปแบบคลิปวิดีโอ โดยนำเสนอภาพต่างๆ เช่น คลิปได้นำที่เห็นปลาสวยงาม ปะการัง และอาหารทะเลที่แสนอร่อย แต่ไม่มีการนำเสนอชีวิตและความยากลำบากของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจบนเกาะหลีเป๊ะ

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่อุทยานฯ ห้ามกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจทำการประมงสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวด้วย โดยอุทยานฯ ขยายตัวให้นักท่องเที่ยวดำน้ำ มีการกำหนดเขตไว้ให้นักท่องเที่ยวดำน้ำ 14 โซน และมีการห้ามกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจทำการประมงบริเวณเกาะอาดัง เกาะราวี เกาะตะรุเตา เกาะหลีเป๊ะ และเกาะเล็ก ๆ ทุกเกาะ ทำให้ความขัดแย้งระหว่างอุทยานแห่งชาติกับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเพิ่มมากขึ้นตามกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจบอกว่า “ทางราชการห้ามกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจทำการประมงเพราะจะเป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยวและเพื่อการอนุรักษ์ แต่กลับให้นักท่องเที่ยวดำน้ำได้ ซึ่งมันไม่ยุติธรรมต่อกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ” (สลวย หาญทะเล, สัมภาษณ์, 2567)

แม้ว่า การท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะจะเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวกลับไม่ได้ตกกับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจมากนัก โดยกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจส่วนใหญ่ต้องเป็นลูกจ้างร้านอาหารและรีสอร์ท แม้แต่คนขับแท็กซี่บนเกาะหลีเป๊ะที่เป็นอาชีพอิสระก็มักกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเพียง 2 ราย ส่วนผู้ประกอบการการท่องเที่ยวหรือจัดทัวร์ที่ดำเนินการโดยคนนอกจะจ้างกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเป็นคนขับเรือ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจรู้สึกถูกกดค่าจ้าง แต่ก็ต้องจำยอมเพราะไม่มีทุน นอกจากนั้นกลุ่มทุนยังนำเอากลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจมาขายเพื่อการท่องเที่ยวโดยอ้างว่าการท่องเที่ยววิถีชีวิตเป็นการช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ

ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของกระแสการท่องเที่ยวเกาะหลีเป๊ะก็คือ การมีนายทุนนำที่ดินของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจบนเกาะหลีเป๊ะไปออกเอกสารสิทธิ์โดยมิชอบ มีการข่มขู่คุกคามด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อแย่งยึดที่ดิน การปิดทางนำเรือประมงขึ้นคานเกือบทั่วเกาะ และทำให้ที่ดินตกอยู่ในครอบครองของนายทุน แม้แต่ที่ตั้งศาลใต้ที่เป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจบางตระกูลก็อยู่ในครอบครองของนายทุน การที่นายทุนบุกรุกคลองระบายน้ำสาธารณะบนเกาะจนทำให้เกิดน้ำท่วมในฤดูฝน นอกจากนั้นนายทุนยังมีดำเนินคดีกับกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจที่เป็นเจ้าของที่ดินมาตั้งแต่บรรพชน รวมทั้งการปิดทางเข้าโรงเรียนบ้านเกาะหลีเป๊ะ จนทำให้ทำกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะต้องชุมนุมประท้วง ขณะที่คนที่สูญเสียที่ดินต้องกลายเป็นคนไร้ที่ดิน และต้องสร้างบ้านเรือนอาศัยกับญาติ เมื่อรวมกับผู้ที่ถูกอุทยานฯ ให้อพยพจากเกาะต่าง ๆ มาอาศัยที่เกาะหลีเป๊ะ ชุมชนอุรักลาไวจเกาะหลีเป๊ะจึงกลายเป็นชุมชนหนาแน่นที่รายรอบด้วยรีสอร์ทและโรงแรมหรูสำหรับนักท่องเที่ยว

อภิปรายและสรุป

ประเด็นแรก คณะผู้เขียนได้ใช้แนวคิด second space ของ Lefebvre ที่หมายถึงพื้นที่ทางความคิดหรือพื้นที่ในจินตนาการเข้าอธิบายการให้ความหมายของพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ ทั้งพื้นที่บนเกาะและทะเลอันดามันที่เป็นดินแดนของบรรพชน โดยแบ่งเป็นพื้นที่ทำประมง พื้นที่ทำข้าวไร่และทำสวน พื้นที่

น้ำตกที่เป็นแหล่งน้ำจืด พื้นที่ป่าสำหรับการเก็บหาของป่ามาเป็นอาหารและการตัดไม้และเถาวัลย์มาสร้างบ้าน เครื่องประมง และอาหาร และการเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น พื้นที่สำหรับพิธีบูชาลาโวจ พิธีบูชาบาบาซัด และสุสาน

ประเด็นที่สอง คณะผู้เขียนใช้แนวคิด third space ที่ Khan ได้พัฒนามาจาก Soja ได้ทำให้เห็นการให้ความหมายพื้นที่เกาะหลีเป๊ะและทะเลที่เป็นดินแดนของบรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจเกาะหลีเป๊ะ โดยรัฐให้ความหมายว่าทะเลและเกาะต่าง ๆ เป็นพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ แต่การอนุรักษ์นั้นเป็นการแย่งยึดดินแดนของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจ อีกทั้งยังนำไปสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ขณะที่ทุนให้ความหมายดินแดนของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจว่าเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวที่นำมาซึ่งรายได้ทางเศรษฐกิจ มีการผลิตสื่อที่เป็นการสร้างความรู้ที่เป็นการช่วงชิงการให้ความหมายพื้นที่ การให้ความหมายพื้นที่ที่ซ้อนทับลงไปบนดินแดนของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจเกาะหลีเป๊ะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเมิดสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรและการแย่งยึดที่ดินนำไปออกเอกสารสิทธิ ทำให้เกิดการชุมนุมประท้วงของกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจ รวมถึงเรียกร้องให้มีการประกาศเขตคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจเกาะหลีเป๊ะ

ในเชิงทฤษฎี การใช้แนวคิดพื้นที่ได้ทำให้เห็นการให้ความหมายพื้นที่ของคนในคือกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจที่สัมพันธ์กับเกาะและทะเลมาตั้งแต่บรรพชน และได้เห็นการเมืองเรื่องพื้นที่ที่เกิดจากการที่รัฐและทุนเข้ามาให้ความหมายพื้นที่ที่ซ้อนลงไปบนความหมายของคนใน

ผลการศึกษาในบทความนี้สอดคล้องกับ Khan (2000) ที่ศึกษาการให้ความหมายพื้นที่เกาะตาฮีตี ที่คนพื้นเมืองมองว่าเป็นทะเลเป็นที่ทำมาหากิน ส่วนพื้นที่เกาะคือที่ฝังรกรากของบรรพชน แต่ฝรั่งเศสที่เป็นเจ้าอาณานิคมมองว่าเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวโดยการผลิตสื่อเพื่อช่วงชิงการให้ความหมายพื้นที่ มีการนำระบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกมาใช้ที่ทำให้คนพื้นเมืองสูญเสียที่ดินของบรรพชน และต่อมาได้มีการทดลองนิวเคลียร์จนทำให้เกิดการการประท้วงและจลาจล

ขณะที่การที่ทุนแย่งยึดที่ดินจากกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจ เห็นได้ชัดเจนว่า ทุนได้ใช้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนมาแย่งยึดที่ดินของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจ ซึ่ง นฤมล อรุโณทัย (2557) ได้ชี้ว่า ในความคิดของชาวเลบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันไม่มีความคิดระบบกรรมสิทธิ์ปัจเจก ทำให้ชาวเลไม่มีสิทธิในที่ดินตามกฎหมาย

ผลการศึกษาในบทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการขีดเส้นเขตแดนของรัฐ-ชาติสมัยใหม่ (modern nation-state) ได้ส่งผลกระทบต่อความหมายพลเมืองที่ต้องสังกัดรัฐ-ชาติ และส่งผลกระทบต่อสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรด้วย คณะผู้เขียนจึงเสนอว่า การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดนควรพิจารณาเงื่อนไขของการเกิดรัฐ-ชาติสมัยใหม่ที่มีการขีดเส้นเขตแดนเพื่อครอบครองอาณาบริเวณ (territorialization) ด้วย

ในเชิงนโยบาย ในวาระที่รัฐไทยโดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้ประกาศเขตคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจ เกาะหลีเป๊ะ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2567 บทความนี้เสนอให้รัฐคืนสิทธิเหนือดินแดนและเขตแดนของบรรพชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโวจเกาะหลีเป๊ะ และคืนสิทธิในการจัดการเกาะหลีเป๊ะและเกาะ

ต่าง ๆ รวมถึงทะเลที่ถูกประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติตะรุเตา ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองมาตรา 22 ที่บัญญัติว่า ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิในการตัดสินใจและการพัฒนาด้วยความสำคัญและยุทธศาสตร์สำหรับการใช้สิทธิในการพัฒนาของตนโดยเฉพาะ มาตรา 25 ที่บัญญัติว่า ชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิที่จะดำรงรักษาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ด้านจิตวิญญาณกับที่ดิน เขตแดน น้ำและชายฝั่งทะเล และทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งพวกเขาได้เป็นเจ้าของตามประเพณี หรือมิฉะนั้นเคยครอบครองหรือใช้ประโยชน์มาก่อนแล้ว และมีสิทธิที่ดำรงความรับผิดชอบในการส่งเสริมสิ่งเหล่านี้สู่คนในรุ่นต่อไป รวมทั้งมาตรา 26 ที่บัญญัติว่า ชนพื้นเมืองมีสิทธิในที่ดินและเขตแดน และทรัพยากร ซึ่งพวกเขาได้ครอบครองเป็นเจ้าของตามประเพณี หรือมิฉะนั้นจากการที่เคยใช้หรือเคยได้รับมาก่อน

บรรณานุกรม

- 3PlusNews. (2565). *นักเรียนเกาะหลีเป๊ะถูกฮือขับไล่นายทุน สร้างรั้วปิดทางกัน รร. ต้องปีนกลับ บ้านอย่างลำบาก*. Retrieved from <https://ch3plus.com/news/social/ch3onlinenews/324840>.
- Kahn, M. (2000). Tahiti Intertwined: Ancestral Land, Tourist Postcard, and Nuclear Test Site. *American Anthropologist*, 102(1), 7–16.
- Soja, E. (1996). *Thirdspace Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Malden, MA: Blackwell publishers.
- The Citizen.Plus Thai PBS. (2566). *ชาวเลเดินทางเข้ากรุงฯ เร่งแก้ปัญหาพิพาทที่ดินเกาะหลีเป๊ะ*.
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2549). *รายงานผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิชุมชน รายงานผลการตรวจสอบที่ 81/2547 เรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน กรณีเกาะหลีเป๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดสตูล [โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย]*.
- โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *ชนเผ่าพื้นเมืองอุรักลาไวย์*. เชียงใหม่: มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม.
- จันทราพันธ์ ทะเลเล็ก, ศันสนีย์ ทะเลเล็ก, กัญชชา ทะเลเล็ก, และ ทวีชัย ทะเลเล็ก. (2555). *อารี ป่าจัก อุรักลาไวย์จ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ไชยณรงค์ เศรษฐฐี. (2563). *อุรักลาไวย์เกาะลันตา: กลุ่มชาติพันธุ์และการเมืองเรื่องพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน*. วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ, 1(2), 34–49.
- นฤมล ชุนวิช่วย และ มานะ ชุนวิช่วย. (2553). *ชีวิตและวัฒนธรรมชาวเลอุรักลาไวย์แห่งทะเลอันดามัน*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- นฤมล อรุโณทัย. (2549). *ประชาสังคมและชุมชนเข้มแข็ง“ในบริบทของกลุ่มชายขอบ: กรณีศึกษา กลุ่มชาวเลในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นฤมล อรุโณทัย. (2557). *ทักษะวัฒนธรรมชาวเล ร้อยเรื่องราวชาวเล*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

พณัง ปานช่วย. (2553). *ดนตรีในวิถีชีวิตของชาวอุรุกรักลาไว: การศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรี ณ บ้าน
สังกาอู๋. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.*

สัมภาษณ์

จำนงค์ จิตรนิรัตน์, สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2566.

ชี พระอ๊ะ, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2567.

ปี่หลิม พระอ๊ะ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2567.

เรณู ทะเลมอญ, สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2567.

สลวย หาญทะเล, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2566.

สรพงษ์ ยาดำ, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2567.